

EXCAVACIONS ARQUEOLÒGIQUES A REMOLINS (2007): EL BALUARD DEL RIU

Mariona VALLDEPÉREZ AIXENDRI
Meritxell AIXARCH CURTO

EXCAVACIONS ARQUEOLÒGIQUES A REMOLINS (2007): EL BALUARD DEL RIU

Mariona VALLDEPÉREZ AYXENDRI - Meritxell AIXARCH CURTO

Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre

Poder conèixer l'antic traçat urbà d'una ciutat i resseguir-ne la seva evolució esdevé una tasca especialment complicada quan parlem d'un emplaçament que s'ha anat superposant al llarg del temps. Generalment són les fonts escrites i els mapes d'una època concreta el que permet fer unes primeres aproximacions, però són les troballes arqueològiques les que vénen a confirmar o a desmentir aquestes hipòtesis inicials. I Tortosa no n'és una excepció. El passat mes d'abril es va dur a terme una intervenció arqueològica al barri de Remolins, motivada per la construcció d'un edifici d'habitatges per part de l'empresa Valier Port, S. L. en un solar situat a l'avinguda Felip Pedrell, entre els carrers Tivenys i Rasquera. Aquest terreny es troba dins del recinte declarat com a Conjunt Històric-Artístic Nacional de Tortosa, la qual cosa implica l'obligatorietat de realitzar una intervenció arqueològica, en aquest cas, preventiva, ja que els propietaris volien conèixer la realitat subterrània abans d'iniciar les obres d'edificació.

Antecedents arqueològics

Les intervencions arqueològiques properes a aquest espai (MARTÍNEZ 1992; MARTÍNEZ, MIRÓ 1993; MONTAÑÉS 1998) ens aporten informacions varies de l'evolució urbana intramurs des d'època romana fins als nostres dies. D'una banda, les excavacions al subsòl de l'església de Sant Jaume (actual plaça homònima) van permetre localitzar diverses estructures andalusines anteriors a la construcció de l'església medieval així com també diversos murs que correspondrien a estructures baix imperials. Per altra banda, la intervenció dirigida per Cinta Montañés al carrer Rasquera ens descobreix una estructura andalusina que podria tractar-se d'uns banys. Per tant, les dues intervencions arqueològiques més properes només ens donen informació de l'evolució urbana intramurs. En aquesta àrea, no hi ha hagut cap excavació en el que seria el perímetre murari de la ciutat.

Abans d'iniciar la intervenció, es va especular que podria aparèixer un dels extrems del baluard de la Cortadura, ja que els estudis realitzats anteriorment

(MARTINEZ *et alii* 1993; BAILA 199) havien superposat planimetries antigues amb actuals i, en certa manera, coincidia el traçat. L'existència d'aquesta estructura militar es remunta a inicis del segle XVIII, amb la victòria borbònica sobre les tropes dels Àustries i la refortificació de la ciutat, que s'havia convertit, ja des del segle XVII, en una plaça forta militar (BAILA 1999). L'existència d'una gran esplanada a Remolins va permetre instal·lar-hi al voltant un gran mur interior a la ciutat. Per a fer-lo, van haver de destruir diversos edificis, ja que, si bé l'esplanada era lliure d'edificacions, els voltants d'aquesta estaven densament poblats. D'aquesta manera, segons Baila (1999), després de destruir les construccions que existien entre la plaça de Remolins i l'església de Sant Jaume, van contruir la muralla de la Cortadura, la qual permetia, en cas d'atac a la ciutat, poder tenir un segon cinturó defensiu dins mateix del recinte. Cal tenir en compte que aquest tipus d'edificacions ja les trobem documentades al segle XIV, on trobem dos panys de muralla que baixarien del mur del turó de la Suda que es podrien cosiderar com el mur vell i/o el mur del portal de l'Assoc. Per tant, podem arribar a pensar que la construcció de la Cortadura no és més que la repetició d'esquemes de defensa realitzats a la ciutat des d'època medieval (VIDAL 2007). Amb tot, les reformes perpetrades per Felip V a Tortosa comportaren l'expropiació de molts edificis que estaven situats entre el Pla d'en Pol i l'església de Sant Jaume per a construir la Cortadura, la qual cosa podria indicar l'abandonament d'aquests murs defensius anteriors.

Posteriorment, a finals del segle XIX - inicis del s. XX, les necessitats urbanístiques de la ciutat van comportar la construcció d'un nou eixample cap al barri de Remolins tot substituint la dita Cortadura per edificis civils. D'aquesta manera, i després d'aconseguir el permís del Ministeri de Defensa, es va procedir a desmuntar bona part del traçat murari de la ciutat, entre el qual entra la muralla de la Cortadura i el baluard vora el riu.

Procés d'excavació

Els treballs arqueològics van dur-se a terme a partir de diverses rases per a prospectar el solar. La primera va ser una rasa paral·lela a la paret SE del solar, ja que segons els estudis previs consultats (MARTÍNEZ *et alii*, 1993; BAILA, 1999) hi havia la possibilitat que el baluard de la Cortadura fos afectat per les obres. També havíem planejat de realitzar diverses rases perpendiculars a aquesta primera per a confirmar la situació foramuralles del solar.

Es va començar per traçar una rasa (R1) de 7'6 x 1 x 3 m paral·lela a la paret SE del local. Amb l'ajuda d'una màquina retroexcavadora es va començar a perforar per la part sud del solar on inicialment només apareixia una estratigrafia sedimentària que començava a uns 150 cm. de profunditat, a sota d'uns nivells d'aterrossament formats per còdols de diferents mides i a sobre dels quals se situava una capa de ciment amb un enteixinat de ferro que constituïa el terra del local. Però quan ja s'havien excavat uns sis metres d'aquesta R1 va aparèixer una estructura de pedra lligada amb morter de calç a uns 80 cm. de profunditat que es va interpretar com a part del baluard del riu de la muralla de la Cortadura. En aquest moment es va decidir seguir aquesta estructura i ampliar la rasa cap al sector NW, que ens ha permès posar al descobert bona part d'una de les parets del baluard, atalussada per la seva cara W, i part d'un contrafort (també un parament de pedra lligat amb morter de calç). Malgrat tot, les dificultats tècniques de la màquina per desplaçar-se pel local van impedir resseguir l'estructura que acabava d'aparèixer i es va decidir continuar la rasa inicial cap al N. Just al límit del solar es va localitzar una nova estructura que s'ha interpretat com el contrafort de la paret N del mur de la Cortadura.

Una vegada finalitzada la intervenció a la rasa 1 se'n va començar una altra perpendicular a la primera al centre del local amb una estratigrafia similar. A uns tres metres de la R1 es va localitzar una volta de maons que es va haver de reomplir per seguretat. Es tractava d'una estructura paral·lela a la paret SE del local i podria correspondre a la primera construcció existent en el solar. Finalment, una vegada enllestit el procés d'excavació, es va procedir a realitzar els treballs de neteja del mur del baluard i del contrafort per poder realitzar la posterior planimetria i fotografies corresponents.

L'excavació feta fins al moment ens ha permès posar al descobert part del mur de la Cortadura i confirmar-ne el seu traçat, i si ha hagut de modificar algunes suposicions que situaven aquest baluard més proper al riu. L'orientació SE-NW de la paret del baluard ens fa pensar que és un dels dos panys encarats al riu.

De totes maneres, caldria realitzar una excavació en extensió per tal de poder interpretar correctament tot el conjunt, que només seria possible després d'enderrocar l'edifici actual. Les dades obtingudes d'aquesta excavació en extensió posarien al descobert la totalitat del baluard situat en el subsòl del solar i del carrer contigu i ens permetrien establir una part de la planimetria

murària de la Tortosa militar del segle XVIII, i ens facilitaria la comprensió del complex murari de la ciutat.



Inici de l'excavació de la R. 1.



Descoberta del baluard.



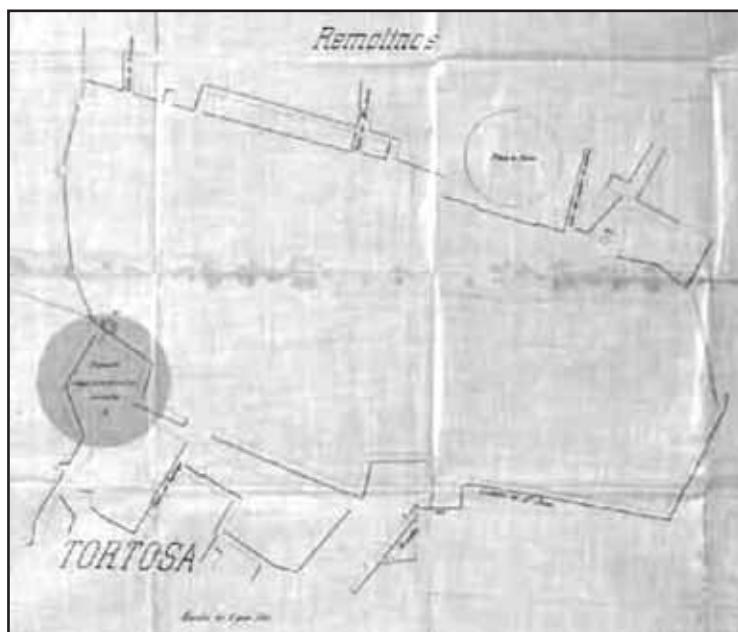
Treballs de neteja de la superfície del baluard i del contrafort interior



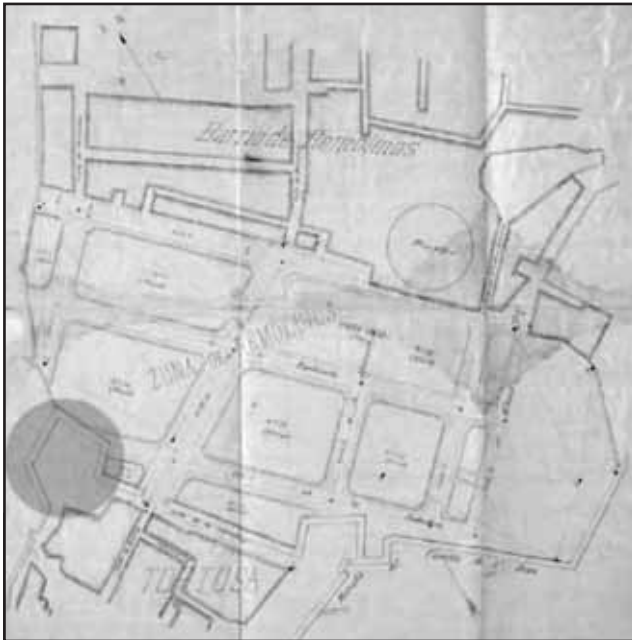
Detall de la paret exterior



Vista general.



Plànol de situació del baluard a finals del segle XIX. AHCTE.



Plànol de finals del segle XIX amb la situació del baluard i el projecte del nou eixample de Remolins. AHCTE.



Superposició de planimetria actual a la planimetria del segle XIX. Hi ha assenyalat el traçat del baluard. AHCTE, Aj. Tortosa. Elaboració pròpia.

Bibliografia

- BAILA, M.A. (1999). *La ciutat de Tortosa. Evolució de l'espai urbà*. Editorial Antinea, Castelló.
- MARTÍNEZ, J. (1991). *Excavacions arqueològiques a la Plaça de Sant Jaume, Tortosa (Baix Ebre)*. Serveis Territorials d'Arqueologia de les Terres de l'Ebre. Generalitat de Catalunya. Memòria inèdita.
- MARTÍNEZ, J.; MIRÓ, N. (1993): Les excavacions arqueològiques a la plaça de Sant Jaume de Tortosa (Baix Ebre). A: *Tribuna d'Arqueologia 1991-1992*. Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat, pp. 129-135.
- ARTIGUES, P. LL.; MARTÍNEZ, J.; UTGÉS, M. (1992). *Programa d'arqueologia urbana de la ciutat de Tortosa*. Servei d'Arqueologia. Inèdit.
- VIDAL, J. [ed.] (2007). *Les muralles medievals de Tortosa*. Tortosa, Amics dels Castells i Amics i Amigues de l'Ebre.
- MONTAÑÉS, C. (2000). Memòria sobre el seguiment arqueològic dut a terme al solar situat entre les carrers Rasquera, Pintor Casanova i Plaça de la Immaculada (Tortosa, Baix Ebre). Setembre 2000. Serveis Territorials d'Arqueologia de les Terres de l'Ebre. Generalitat de Catalunya. Memòria inèdita.

Data de recepció de l'article: desembre de 2007

Data d'acceptació i versió final de l'article: desembre 2007